

PLA VA VISITAR DOS COPS LA SOPA

DUES PROSES SOBRE L'ENTITAT BENÈFICA PERMETEN
COMPROVAR L'EVOLUCIÓ DE L'ESTIL PLANIÀ

El 18 de març de 2010 l'Associació de la Caritat, coneguda popularment com La Sopa, va fer cent anys. Creada per iniciativa de l'Ajuntament i del Bisbat de Girona el 18 de març de 1910, es va marcar com a objectius «en primer término el socorro de los pobres y desvalidos de la ciudad con arreglo a los principios de la caridad cristiana; y en segundo lugar y como consecuencia del anterior, evitar la mendicidad» (art. 2 del reglament). No obstant això, va ser el segon objectiu el que de debò va concentrar l'activitat dels responsables del centre. El dia 29 de juny de 1910, a les 11 del matí, es va fer la primera distribució de menjar. També s'acordà fer un padró dels emparats pel repartiment. Els beneficiaris havien de justificar un any de residència a Girona, i una comissió de cada parròquia –en aquell moment, la Catedral, Sant Feliu i el Mercadal– feia els informes i les propostes oportunes.

PEP VILA > TEXT

A Girona, a l'època medieval, ja prestava servei l'Almoina del Pa, institució de caritat situada on és ara l'edifici del Col·legi d'Arquitectes de Girona. Fou fundada l'any 1228 per Arnau d'Escala, un veí seglar de Girona que va instituir una pabordia a la capella de Santa Anastàsia de la catedral de Girona. La seva funció era repartir un pa tallat –la quarta part d'una peça de l'època (un quartó)– als més necessitats, tres dies a la setmana, de novembre a juny. El pa era l'aliment més important i gairebé l'únic en aquella època. Hom tocava l'anomenada *esquella del quartó del pa* quan s'anunciava l'hora de donar l'almoina, i els pobres, la classe social més representativa de la ciutat, s'agom-

bolaven a les portes de la institució. Encara a mitjan segle XVII, el bisbe, que ja en controlava l'administració, i més tard els canonges, a més de repartir pa entre els pobres, donaven blat a l'Hospital de Santa Caterina, un pa diari a cada pres, i blat i pa a les congregacions religioses i convents de la ciutat. També feien el present de 12 pans diaris a la casa de beats de Sant Domènec per repartir-los entre els més necessitats.

Els beneficiaris havien de justificar un any de residència a Girona, i una comissió de cada parròquia feia els informes i les propostes oportunes

Segons explica el cronista i arxiver Julián de Chía en el seu llibre *La festividad del Corpus en Gerona* (1883), el 2 d'abril de 1498 es va dictar una disposició per protegir les dones i noies que anaven a recollir el quartó de pa a la porta de l'edifici de l'Almoina, ja que sovint les insultaven i els feien altres bretolades: «los que cascún jorn se posen en la porta de la almoyna del pa de la seu de Gerona la hora que es dóna lo quartó e aquí de paraula e de fet fan molts desòrdens e diuen e fan moltes desonestats a les dones, fadrines, e serventes qui venen al dit quartó».

Tal com explica l'historiador Miquel Borrell i Sabater en el seu llibre *Hospicis i hospitals de pobres* (Quaderns de la Revista de Girona, núm. 125,

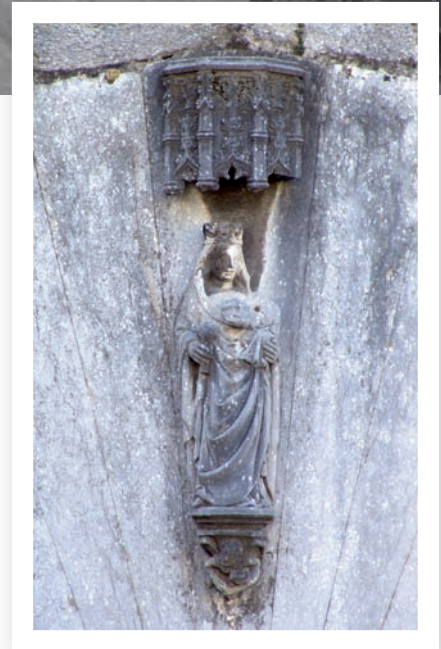

>> A dalt, la Pia Almoïna.
A la dreta, Mare de Déu
de la Pia Almoïna (s. xv).

2007, p. 85), «cap a la fi del segle XIX, una vegada fracassada la implantació de la beneficència estatal, aquesta passa a ser tutelada pels ajuntaments a fi d'evitar aldarulls i revoltes socials. En aquesta època sovintegen les olles públiques, les cuines municipals per tal d'apaivagar la gana i les deficients condicions de vida de les classes urbanes més necessitades, la majoria sense treball ni cap altra mena d'auxili. Una Llei d'Associacions de 1887 va fer créixer enormement el nombre de congregacions religioses assistencials: Germanetes dels Pobres, Germanetes dels Ancians Desemparats, Filles de la Caritat, Germans i Germanes de Sant Joan de Déu, Adoratrius del Santíssim Sagrament... i a nivell seglar les Conferències de Sant Vicenç de Paül com a més importants (creades l'any 1833 a París, s'estenen ràpidament), però també Associacions Parroquials, Juntes de Senyores, Dames de Caritat [...]». Fracassada la beneficència estatal, inoperant la provincial, el municipi serà el vertader protagonista de la bene-

ficència de final del segle XIX [...]. Els municipis es troben amb una forta immigració de gent del camp que posa en perill l'abastament, la sanitat, l'ordre i l'equilibri i al mateix temps augmenta la demanda de feina i d'assistència [...] Des de les Juntes Municipals de Beneficència aquesta oligarquia confeccionarà els censos dels pobres, creant i mantenint un clientelisme bàsic per a la seva reproducció i control del municipi».

A l'època medieval ja prestava servei l'Almoïna del Pa, institució de caritat situada on és ara l'edifici del Col·legi d'Arquitectes de Girona. Fou fundada l'any 1228 per Arnau d'Escala

Pobresa i marginació

En aquest sentit, per tal de fer-nos una idea de l'estat de depauperació en què vivien els més febles entre misèries i malalties, amb un gran col·lectiu de desocupats i pagesos que es traslladaven a la ciutat buscant noves oportunitats, recullo algunes notícies esparses que van sortir publicades al *Diario de*

Gerona de l'època, en el mateix període en què Josep Pla va escriure la prosa de joventut, molt poc coneguda, que reproduïm més endavant:

«En “La Caridad” le fué ocupado un puñal a Felipe Clemente, sujeto que anteayer se personó en dicho asilo para que se le socorriera con la sopa de los pobres; y que por dicha causa fué encerrado y expulsado después de la ciudad» (12/5/1911).

«Diariamente los agentes de autoridad se ven obligados a detener a los mendigos transeuntes, que después de percibir el socorro conveniente y acu-

>> *Plaça dels Lledoners, façana principal de La Sopa.*

Es va dictar una disposició per protegir les dones i noies que anaven a recollir el quartó de pa a la porta de l'edifici de l'Almoina, ja que sovint les insultaven i els feien bretolades

dir a la sopa del asilo “La Caridad” se dedican a mendigar con todo y constarles la prohibición. Puesto que esta existe, debiera de un modo u otro buscarse la manera de que resultara eficaz y no sirviera para ocupar de continuo a los municipales que en cosas más importantes podrían hacerlo» (4/6/1911).

«La guardia municipal acompañó anteayer, después de tomar la correspondiente sopa en “La Caridad”, hasta las afueras de la capital y en dirección a Barcelona, a trece individuos transeuntes que habían llegado por la tarde procedentes de Francia» (16/9/1911).

La neteja de les instal·lacions

L'any 1931 la direcció de La Caridad envià la lletra següent –conservada a l'Arxiu Municipal de Girona– al conserge de l'entitat perquè renovés la palla dels dormitoris, ja que el local tenia l'aspecte d'una cort de bestiar:

Comitè Executiu «La Caritat»
Sr. Conserje de «La Caritat».
Ciutat.

Tinguent coneixement de que la palla del dormitori de transeünts no es canvia amb la freqüència necessària, el Comitè Executiu de «La Caritat» ordena a vostè que avui mateix faci el canvi de la palla i així successivament cada vuit dies, i cuidar a l'ensens de deixar en bon estat de limpieza el local. Se li prega en prengui bona nota per els efectes consegüents.

La Sopa, el 1917

Ixen tots dels antres tenebrosos dels suburbis més baixos: dels voltants ròncs de Sant Pere, de l'agombolament de casotes tortes que voregen el Galligans brut, dels forats negres de les muralles plenes de molça i d'eures verdes: dels desmunts de Pedret. I amb l'ensat o l'olleta o el pot s'enfilen carrer amunt, arrossegant-se, l'un darrera l'altre, com una processó repugnant.

El curs del seguici és tot ço més tortuós i callat de la vella Girona. Tot és calma allà. Una pau que no trenquen les campanades llargues i solemnes de la Seu, ni els passos de les velles xarugues i arrugades que van a rosari, ni els canonges panxuts i pausats, ni els de qualque granallut i esquiu estudiant del Seminari que s'escola prest, amb el cap jup, darrera un reblincó del carrer. Allà hi ha sempre pau. Solament, de tant en tant, els xiscles de les orenetes que passen brunzents, jugant amb els caires de les cases i el blau del cel o el piular dels pardals que nien a les cornises o el remugar de mort, trist i pregon –quan es bada el vellut de simolsa que barra la porta de l'immensa nau– de la vellor que resa.

Hi pugen dugues voltes al jorn, tot l'any. A l'hora de la callada de la migdiada. A l'hora santa de fer-se fosc. A l'hivern: quan els alts de les casasses i caputxes dels cloquers se'n dauren i els racers hi fa de bon estar; cap al tard, quan tot es fon en la boira grassa i l'aire fred udola al campanar i grinyola cansat a la fusta de portes i finestres i els ulls de les xibeques, en volar, deien una estela fosforescent, i les ales una fredor de cosa aixerreida. Allí a l'estiu: sentit al moll dels ossos la frescor dels murs qui regalimen i la sentor de l'herba de la paret que esclata ufanosa; quan els con-

torns de les coses vibren, amb el sol roent. A la claror esmortuida del capvespre, aleshores que els estels semblen profundes en el cel altíssim, i les rates pinyades volen ran de terra i dels horts conventuals en munta un baf de roses mortes que s'ufanen.

És un parrac d'humanitat això. Hi ha orfes que caminen arrapats a les bruixes escardalenques, llepant el mur llis i alt, ensumant l'aire i picant fort amb el gaiato els rotllons del carreró. Hi ha geperuts i estrafets que tenen ull de sàtir i segueixen les bagasses voluminoses amb els llavis molls. Hi ha baldats i esguerrats que s'arroceguen en contorsions absurdes. I criatures pàl·lides amb els ulls que sagnen. I homes joves rosegats. I dones estantices i eixutes de carns –la barba pronunciadíssima– abrigades amb robes rengrenques. I homenassos peluts, que's mullen goludament la pitrera a la font de la Mare de Déu de la Pera. I n'hi ha que s'ofeguen... I tots panteigen.

Però tots viuen conformats! I els altres, vinguin perols i perols de sopes.

A la llinda d'un convent destartalat i fred fan via. O s'ajassen a terra enlluernats pel sol i l'aire que, jugant com mainades, branden de joia. I s'estiren. I baden. I apar que aspiren tot l'aire del cel, un be de Déu de blau.

Après quan l'host mendicant baixa l'esgraonada de la Catedral, allò és el llom del fàstic d'un informe dragó. I els que's cansen, s'asseuen pels replans... i ben tips, Déu mos do son. I dormen. I qui sap si somien.

Josep Pla

1917: La corrua que va a La Sopa

Josep Pla, que de jovenet va estudiar el batxillerat a Girona, va ser testimoni presencial d'aquell ambient, d'aquelles cues d'afamats, del funcionament de la institució de beneficència pública, perquè els Maristes, l'Institut, les escales de la Pera i La Sopa gairebé es tocaven. A les dues, quan sortia de classe, es trobava els transeünts que pujaven per aquells carrers costeruts a menjar de l'olla medieval.

Quan tot just tenia 20 anys, Pla va publicar a *Cenacle. Revista Cultural* (any III, núm. 16, Manresa, març de 1917, p. 170 –encara que el treball és signat a Barcelona–) una prosa efectista, detallista, amb recursos del corrent decadentista que ens recorden *l'Idil·li xorc* de Víctor Català, o els ambients del Barri Vell en què es movia Josafat, el

personatge primitiu creat per Prudenci Bertrana. Seguint la tradició realista, el text desgrana un enfilall d'anècdotes mal graduades, amb la voluntat de donar testimoniatge d'aquella massa de desheretats que amb un ansat o una olleta anaven a La Sopa a buscar menjar dues vegades al dia. Aquest intent de ser precís en la descripció de les velles del lloc, de l'estudiant atípic

Des de les Juntes Municipals de Beneficència l'oligarquia confeccionava els censos dels pobres, creava i mantenia un clientelisme bàsic per a la seva reproducció i control del municipi

(«granallut i esquiu»), dels canonges tips i lluents, de fer crítica social sense entrar-hi a fons, de retratar amb un detallisme asfixiant aquella galeria pintoresca, la cara fosca de la realitat, les colles de desvalguts (orfes, geperuts, baldats, bagasses, etc.) que pujaven en processó al seu calvari particular, deriva del modernisme decadentista. Pla fa el retrat d'una certa condició humana exagerant els aspectes més primaris del comportament humà. El to general de l'escrit és molt descriptiu, ple d'observacions directes amb l'ús d'una potent adjectivació de tipus negatiu (*tenebrosos, ròncs, vellor, brut, forats negres, tortuós, casotes*), amb presència de dialectalismes i una llengua encara molt ruralitzada, poc atenta al mestratge de Fabra, que transcrivim sense retocs. El decorat i l'escenografia,

La Sopa, el 1952

A «La Caritat» els pobres que volien entaular-se podien fer-ho en unes taules llargues, de color d'ala de mosca, d'una presència aclaparadora, sota el sostre de volta del local, en la llum somorta que hi flotava. Davant del Sant Crist penjat a la paret del fons, aquelles taules, vagament enlluïdes pel greix i el fregadís, feien basarda. Com que els pobres portaven els seus atuells de recol·lecció, rarament les ocupaven. Feien cua davant dels perols de sopa fumejant. Es veien els geperuts i els guexos, els baldats i els esguerrats, els «caps d'estudi» i les dones descarnades o voluminoses, les criatures macilentes o esmolades a través de la fumarola dels perols, que una monja amb un davantal fosc escumava amb una gran llossa. Els pobres emplenaven els seus atuells i se'n anaven cap a la porta. De vegades algun pobre feia una protesta airada contra la senyora de la llossa pretextant que el que se li havia servit era més miserable que el que havien donat a un altre pobre. S'armaven guirigalls espaventables. Sorollosos. La llossa donava

origen a problemes de justícia d'un detallisme i d'una complexitat inextricable. La monja era pacient. Havia estat insultada, d'ençà que feia l'ofici, d'una manera tan copiosa, que hi havia posat pell morta. Però de vegades s'armaven confusions tan escandaloses que el senyor Sagrera, que era l'administrador passant comptes, havia de baixar precipitadament a posar ordre. El senyor Sagrera era respectat, potser perquè, amb la seva gran barba blanca, el seu posat venerable i l'abric fins als peus que portava, semblava un pobre redimit i pròsper.

Iniciaven llavors el camí a la inversa i n'hi havia que menjaven la sopa caminant. A l'estiu, a la font de la Mare de Déu de la Pera, bevien un glop d'aigua o es passaven una mica d'aigua per la cara. Després, anaven baixant Girona avall i semblava que es despenjaven de les parets altes. Era llavors que ens creuàvem amb ells, sortint de l'Institut, a quarts de dues de la tarda.

Josep Pla

amb una gradació de colors i d'efectes cromàtics, on Pla situa els ambients i els personatges, tenen encara un fort regust medievalitzant, amb presència de ratapinyades, xibeques, contraforts de la Seu, etc.

El text, marcat per la tradició realista, per la picaresca, pot recordar també algunes escenes del film mexicà de Luis Buñuel *Los olvidados* (1950). Finalment, cal esmentar que l'estudiosa de la literatura Marina Gustà analitza breument aquesta i altres proses de

jovenesa de l'escriptor de Palafrugell a «Prehistòria literària de Josep Pla (1917-1920)» (dins *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla*, Barcelona, Curial, 1995, p. 78 i 79).

Pla fa el retrat d'una certa condició humana exagerant els aspectes més primaris del comportament humà amb l'ús d'una potent adjectivació de tipus negatiu

La prosa reconvertida de 1952

Les mateixes escenes sobre la corrua de pobres i de desvalguts atesos a la beneficència de La Sopa van ser reescrites i reconvertides per Josep Pla l'any 1952 en el seu famós llibre de records *Girona* (OC, III, p. 148). La distància que hi ha entre el text de 1917 i el de 1952 és considerable. Crec que el lector així ho podrà jutjar. Llevat d'unes quantes observacions i comentaris que es nota que provenen de la mateixa font, la descripció primerenca, carregada d'adjectius, enrarrida com un vi tèrbol, gairebé no es reconeix en la versió de 1952, on l'escriptor ha après l'ofici, defuig els tremendismes, distribueix els adjectius d'una altra manera, abomina aquell primitiu català tan aspre i cantellut que recorda la novel·lística ruralista dels homes de L'Avenç. L'omnipresència del carrer del primer text dóna pas en el segon a uns interiors, les instal·lacions del centre. La prosa en la qual Pla emmarca la història dels pobres que s'entaulen a menjar un plat calent servit per una monja de la congregació de Sant Vicent de Paül guanya veridicitat, llisca molt més elegant i majestuosa.

Pep Vila és historiador de la cultura.